

Тема 4. ПЛАТІЖНА СИСТЕМА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

Мета: ознайомитись із суттю платіжної системи виконання бюджетів; вивчити платіжну систему державного казначейства та її технологічну модель функціонування; розглянути систему електронних міжбанківських переказів; розглянути концепцію створення системи електронних міжбанківських розрахунків нового покоління.

План

1. Поняття платіжних систем
2. Сутність внутрішньої платіжної системи Державного казначейства
3. Економічний зміст та призначення єдиного казначейського рахунку
4. Управління єдиним казначейським рахунком
5. Загальна характеристика рахунків, які відкриваються в органах Державного казначейства
6. Порядок відкриття реєстраційних рахунків
7. Проведення операцій на реєстраційних рахунках
8. Порядок відкриття спеціальних реєстраційних рахунків та проведення операцій на них
9. Порядок кодування та аналітичні параметри рахунків
10. Технічне забезпечення здійснення платежів
11. Механізм взаємовідносин користувачів коштів з казначейською системою (с/р)
12. Система електронних платежів Національного банку України (с/р)

1. Поняття платіжних систем

Невід'ємним спеціалізованим елементом практично всіх економічних операцій, що стосується передачі грошової вартості в обмін на товар, послугу або фінансовий актив, є платіжні системи. Платіжну систему можна представити у вигляді системи механізмів, які служать для переказу грошових коштів між суб'єктами господарювання, для розрахунку за платіжними зобов'язаннями, що виникають між ними. Таким чином, платіжна система -це набір платіжних інструментів, банківських процедур і, як правило, міжбанківських систем переказу коштів, поєднання яких забезпечує грошовий обіг разом з інституційними та організаційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів та механізмів.

У більшості розвинутих країн платіжна система складається з кількох самостійних систем, кожна з яких задовольняє вимоги окремої платіжної сфери. Такі системи можна класифікувати за різними характеристиками та ознаками. Виходячи з того, яку роль відіграють платіжні системи відповідно до характеру здійснюваних платежів, розрізняють:

- системи міжбанківських розрахунків, які призначені для здійснення платіжних трансакцій між банками, обумовлених виконанням платежів їхніх клієнтів або власних зобов'язань одного банку перед іншим. Для них необхідною стадією є транспортування документа між банком платника та банком одержувача за допомогою однієї із систем електронних міжбанківських розрахунків. Найчастіше - це СЕН, але можливі варіанти двосторонніх кореспондентських відносин між банками "А" та "В", міжнародних платіжних систем тощо. Характерним для цих розрахунків є відображення їх на кореспондентських рахунках банків - учасників розрахунків. Джерелом надходження міжбанківських платіжних документів у СЕН може бути як ОДБ банку, так і розрахунковий центр ВПС;

- внутрішньобанківські платіжні системи створюються, щоб забезпечити найбільш сприятливі умови щодо проходження платежів між установами, що належать до однієї групи. При цьому розрахунки виконуються через систему кореспондентських рахунків у центральній установі, яка виступає як банк банків

відповідної структури. Всередині структури може також створюватися єдиний центр для виконання клірингу та розрахунків;

- системи "клієнт-банк" використовуються банками, які пропонують платіжні послуги своїм клієнтам на базі сучасних технологій. В умовах конкуренції банки змушені розробляти спеціальні ділові і ринкові стратегії використання платіжних послуг, вирішуючи, чи спроможні вони конкурувати в обмеженому секторі ринку платіжних послуг і пропонувати клієнтам більш широкий їх набір. Однією з перших у цьому плані була американська система телефонної оплати рахунків, яка однак, не отримала поширення через інертність споживачів, які не бажають змінювати існуючі форми розрахунків. Нині все більшого поширення набуває банківське обслуговування вдома, або "домашній банк"- комплекс послуг щодо надання клієнтам банків фінансової інформації, а також здійснення за їх ініціативою різних банківських трансакцій з передаванням інформації телефонними каналами або через двосторонню систему кабельного телевізійного зв'язку;

- системи масових платежів широко використовуються у розвинених державах світу. Незважаючи на те, що традиційні безготівкові платіжні інструменти (чеки, платіжні доручення тощо) достатньо розповсюджені, останнім часом усе ширше впроваджується система масових (споживчих) платежів з використанням пластикових карток. У цих системах задіяні кредитні картки, дебетні картки, "електронні гаманці", а також картки для отримання грошей з банківських автоматів.

Платіжна система України складається з таких компонентів:

- системи електронних міжбанківських розрахунків Національного банку України;

- систем автоматизації роботи банків (так звані програмні комплекси "Операційний день банку". Це програмне забезпечення, що обслуговує поточну внутрішньобанківську діяльність (бухгалтерський облік, обслуговування рахунків клієнтів тощо));

- внутрішньобанківських платіжних систем - програмно-технічного комплексу з власними засобами захисту інформації, який експлуатується комерційним банком або об'єднанням банків і здійснює розрахунки між установами цього банку (об'єднання) та, можливо, іншими банківськими установами поза межами СЕН;

- систем "клієнт-банк" для розрахунків між клієнтом банку та банком в електронній формі, що дозволило практично уникнути затримки платежів на міжбанківському рівні.

Перспективним є також використання таких компонентів системи електронного переказу фінансових послуг, як:

- система масових платежів із використанням пластикових карток;
- система обігу цінних паперів на первинному та вторинному ринках.

Необхідними елементами ефективно функціонуючих платіжних систем є:

- нормативно-правова база, що регулює платіжні відносини, має створювати сприятливі умови для забезпечення потреб нормального функціонування платіжної системи;
- бухгалтерська і технологічна модель є основним операційним механізмом здійснення платежів, що ґрунтується на принципах бухгалтерського обліку і звітності, включає платіжні інструменти та механізми переказу коштів;
- технологічна інфраструктура є основою життєздатності платіжної системи. Вона включає, зокрема, програмні та технічні засоби обробки та передачі даних, обслуговуючий персонал тощо;
- захист інформації як сукупність програмно-технічних, нормативно-правових, адміністративно-організаційних засобів.

Складові елементи платіжної системи наведено на рис. 1

Рис. 1. Елементи платіжної системи

Сучасними платіжними системами, здебільшого, керує банківський сектор. Платіжні системи виконують функцію передачі потоку інформації, який містить

деталі платежу, і безпосередньо переказу грошових коштів. У платіжній операції можна виділити такі основні елементи:

- зобов'язання, яке необхідно виконати;
- сторону, що здійснює платіж (платника);
- сторону, яка отримує платіж (одержувача);
- інструмент платежу;
- одного або кількох фінансових посередників (як правило, це банки), які переказують кошти, списуючи необхідну суму з рахунку платника і зараховуючи її на рахунок одержувача.

При здійсненні платежів використовують різні платіжні інструменти: готівка, картки, платіжні доручення, векселя тощо. Відтак, платіжний інструмент характеризується:

- своєю формою (традиційно поширені у минулому паперові за формою платіжні інструменти поступаються місцем пластиковим карткам або електронним повідомленням);
- засобами захисту та підтвердження справжності (замість традиційного підпису все ширше застосовують персональні ідентифікаційні номери, паролі або електронні підписи);
- кредитовим чи дебетовим характером дії. При кредитовому переказі платник передає своєму банку розпорядження продебетувати його рахунок і перерахувати кошти на рахунок одержувача платежу після чого кошти зараховуються на рахунок одержувача. При дебетовому переказі одержувач платежу віддає банку платника (на підставі повноважень, наданих йому платником) розпорядження на списання коштів з рахунку платника, переказ цих коштів одержувачу платежу та їх зарахування на рахунок останнього.

Ефективна платіжна система, що передбачає визначені права й обов'язки користувача, має зменшити фінансовий ризик. В ідеалі правила функціонування платіжної системи слід укласти таким чином, щоб вони спонукали учасників цієї системи зводити ризик до мінімуму. Хоча в певний момент може виникнути конфлікт між витратами на впровадження цих правил та очікуваними втратами від ризику.

Існує кілька підходів до вирішення проблеми обмеження фінансового ризику. Найбільш розповсюдженими у платіжних системах розвинутих країн є два підходи:

- перший - спрямований на обмеження обсягу розрахунків;
- другий - на забезпечення надійності розрахунку.

Крім цих двох підходів, що безпосередньо спрямовані на управління масштабами ризику, існує також можливість регулювання ймовірності настання ризику за допомогою попереднього відбору учасників системи. При цьому можна виходити не лише з критеріїв фінансової позиції учасників. А й з їх технічних та операційних можливостей і обсягу їх розрахункових платежів. Ще одна альтернатива, що може вплинути на організацію системи, пов'язана з можливістю нагляду за платіжною поведінкою учасників, чий критичний фінансовий стан відомий. Таким чином, політика управління ризиками в окремій платіжній системі тісно пов'язана із загальною політикою банківського нагляду.

2. Сутність внутрішньої платіжної системи Державного казначейства

З метою створення умов для більш ефективного управління коштами державного бюджету шляхом консолідації рахунків органів Державного казначейства в Національному банку Кабінетом Міністрів України і Національним банком затверджено постанову від 15 вересня 1999 року № 1721 "Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства". Відповідно до цієї постанови Державне казначейство має зосередити всі кошти Державного бюджету на своєму єдиному рахунку, що дасть змогу більш ефективно використовувати ці кошти і управляти ними.

Платіжна система виконання державного бюджету є частиною національної платіжної системи, у якій держава виконує функції отримувача і відправника платежів державного бюджету.

Під платежами державного бюджету слід розуміти переказ коштів від держави до зовнішнього отримувача і навпаки - від зовнішнього отримувача до держави. Тобто платіж складається з двох складових: надходжень і виплат. Якщо переказ коштів здійснюється між кількома державними відомствами, то такі платежі вважаються внутрішніми у системі органів Держказначейства.

Чинна платіжна система виконання Державного бюджету України регулюється Національним банком України, Міністерством фінансів, Державним казначейством України відповідно до покладених на ці органи функцій.

Платіжна система виконання бюджету включає три елементи:

1. Система норм, що встановлюють правила проходження платежів.
2. Технічне забезпечення здійснення платежів.
3. Механізм взаємовідносин користувачів коштів з казначейською системою.

Казначейське виконання державного бюджету за доходами і видатками включає: облік надходження платежів; регулювання обсягів і термінів прийняття бюджетних зобов'язань; дозвіл на право здійснення видатків у межах затверджених асигнувань; проведення платежів розпорядників бюджетних коштів.

При цьому важливо дотримуватись наступних принципів:

- 1 Принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку.
2. Принцип оплати рахунків установ, які утримуються за рахунок коштів бюджету, державними бухгалтерами (казначеями).
3. Принцип повноти включення доходів та видатків до бюджетів.

Практика фінансового управління та організація ефективного контролю за бюджетними коштами та бюджетним процесом сформулювала як найважливішу норму бюджетного права принцип єдності каси. Згідно з останнім, усі державні гроші акумулюються в одній касі та регулюються єдиним бухгалтерським обліком, що значно посилює контроль органів казначейства над рухом готівки. При цьому в казначейства з'являється можливість планувати оптимальну величину використання грошових коштів через їх розподіл за термінами здійснення операцій позик та зведення до мінімуму їх невикористаних залишків.

Принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку логічно впливає із визначальної норми бюджетного права про єдність (цілісність) бюджетної системи. У свою чергу, ця норма забезпечується існуванням єдиного рахунку надходжень і платежів до бюджету та єдиної бюджетної класифікації доходів та видатків, єдністю регулювання бюджетних правовідносин, єдиною структурою бюджетної документації, вимогами надання необхідної статистичної та бюджетної інформації від одного бюджету до іншого, спільною грошовою системою та єдиною соціально-

економічною політикою держави. При цьому всі державні кошти акумулюються в одній касі та регулюються єдиним бухгалтерським обліком.

Єдність каси і бухгалтерського обліку досягається через виконання державного бюджету на основі Єдиного казначейського рахунку. Цей рахунок являє собою систему бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих у регіональних розрахункових палатах органів Державного казначейства, із відображенням руху коштів на кореспондентських рахунках в регіональних управліннях Національного банку України. На ці рахунки зараховуються податки, збори, обов'язкові платежі державного бюджету і надходження з інших джерел, встановлених законодавством України.

Водночас з цих же рахунків органами Держказначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. Ці рахунки діють у єдиному режимі, створюючи, таким чином, загальнодержавну систему Єдиного казначейського рахунку і забезпечуючи підґрунтя для обліку всіх здійснених на ньому операцій.

Принцип єдності каси за умов повсюдного його запровадження дає змогу забезпечити як повну незалежність держави від банківської системи щодо контролю та обліку доходів і платежів, так і ефективно вирішення завдань, пов'язаних з управлінням державними доходами і витратами. Реалізуючи принцип єдності каси і бухобліку, державний казначей забезпечує здійснення платежів, а також проводить платежі і оплату державних витрат.

Єдність бюджетної системи України не може бути забезпечена лише наявністю єдиного рахунку надходжень і платежів, її цілісність ґрунтується також на запровадженні єдиного бухгалтерського обліку на основі єдиної бюджетної класифікації доходів і видатків. Лише тоді внутрішня платіжна система Державного казначейства України забезпечує повне і своєчасне проходження коштів державного та місцевих бюджетів через органи Державного казначейства з одночасним їх відображенням у бухгалтерському обліку.

Наказом Державним казначейством України від 28.11.2000 р. № 119 затверджено План рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. Слід зазначити, що при складанні нового плану рахунків були

використані підходи, які застосовуються в обліку виконання бюджету в країнах з розвинутими ринковими відносинами. Новий план рахунків дає можливість:

- враховувати всі зміни, що відбулися в економічній і фінансовій сферах, а також усі джерела надходження до державного бюджету в розрізі складових;
- відображати операції з виконання видаткової частини з урахуванням діючих методів і прийомів, а також операції щодо взаємодії державного бюджету з іншими ланками бюджетної системи в процесі його виконання;
- відображати на рахунках бухгалтерського обліку державні внутрішні та зовнішні боргові зобов'язання.

Виконання державного бюджету здійснюється шляхом відображення Державним казначейством усіх операцій у системі відкритих на ім'я органів Державного казначейства рахунків з надходження коштів до Державного бюджету України та їх використання.

При здійсненні повернень надмірно та/або помилково сплачених платниками платежів кошти з внутрішньої платіжної системи Державного казначейства потрапляють через субкореспондентський рахунок управління Державного казначейства в СЕП НБУ, а звідти через кореспондентський рахунок відповідного банку у його внутрібанківську платіжну систему, де зараховуються на рахунок платника.

3. Економічний зміст та призначення єдиного казначейського рахунку

Державне казначейство України здійснює платежі за видатками державного бюджету через систему своїх органів шляхом безготівкового перерахування коштів. З цією метою в органах Державного казначейства відкрито бюджетний рахунок, який називається "Єдиний казначейський рахунок".

Єдиний казначейський рахунок - це система бюджетних рахунків органів державного казначейства, що відкриті в органах казначейства за відповідними балансовими рахунками, на які зараховуються податки, збори, інші обов'язкові платежі державного та місцевих бюджетів та надходження з інших джерел, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. Він має об'єднати систему рахунків, що

діятимуть в єдиному режимі та через які органи Державного казначейства проводять операції за доходами і видатками бюджетів усіх рівнів відповідно до затвердженого щороку Закону України "Про Державний бюджет України".

З метою покращення організації роботи з банками щодо готівкового обслуговування бюджетних коштів, підвищення надійності зберігання та посилення контролю за їх рухом Державним казначейством України видано наказ від 30.07.2001 р. № 134 "Про готівкове обслуговування комерційними банками бюджетних установ та організацій". Згідно з цим наказом головним розпорядникам бюджетних коштів доводиться перелік банків, які підписали на центральному рівні генеральні угоди щодо обслуговування рахунків, відкритих на ім'я органів Державного казначейства за балансовими рахунками № 2570 та № 2571 Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Відповідно до п.1 постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2001 р. № 200 "Деякі питання касового виконання Державного бюджету України" до готівкового обслуговування бюджетних коштів залучаються відкрите акціонерне товариство "Державний ощадний банк України", Державний експортно-імпортний банк, Акціонерний комерційний поштово-пенсійний банк "Аваль", Український акціонерний промислово-інвестиційний банк "Промінвестбанк", Акціонерний комерційний банк "Правекс-банк", Акціонерний комерційний банк "Приватбанк".

Звернення про доповнення зазначеного переліку комерційних банків розглядаються колегією Державного казначейства лише протягом грудня кожного року. Державне казначейство України при укладанні з банками угод на готівкове обслуговування бюджетних коштів керується нормативними актами Національного банку України з питань організації розрахунково-касового обслуговування банками клієнтів.

Відповідно до наказу кожний орган Державного казначейства повинен відкрити на своє ім'я у визначеному управлінні Державного казначейства банку один рахунок за балансовими рахунками № 2570 та № 2571 Плану рахунків комерційних банків України. Для цього кожен орган Державного казначейства має укласти з визначеним банком угоду на обслуговування вищезазначеного рахунка, керуючись генеральною угодою між Державним казначейством України та уповноваженим банком. Водночас управління державного казначейства визначають

спільно з банками стандарти обміну інформацією, передбачають надання інформації за допомогою ПТК "Клієнт Банку - Банк".

Нині всі бюджетні грошові надходження центрального уряду автоматично спрямовуються на центральний рахунок за доходами, а платежі за видатками здійснюються через 28 кореспондентських рахунків у Національному банку України: один для центрального Казначейства і один для кожного з управлінь. Ці рахунки знаходяться в єдиній системі електронних платежів, а отже Держказначейство має до них прямий доступ. При цьому Держказначейство прийняло виважене рішення щодо скорочення функцій районних відділень (тобто переведення їх у статус безбалансових філій управлінь), що дозволило зосередити виконання складних процесів на обласному рівні. Відділення Державного казначейства відкривають рахунки на своє ім'я в Регіональній розрахунковій палаті управління ДКУ. У перспективі -впровадження Єдиного казначейського рахунку на центральному рівні. Це відкриття кореспондентського рахунку на центральному рівні шляхом технічного злиття 28 рахунків в об'єднаний казначейський єдиний рахунок з субрахунками для кожної області, та з доступом до СЕП НБУ через розрахункові палати Нацбанку на обласному і центральному рівнях. Управління цим рахунком здійснюватиметься центральним апаратом Держказначейства.

Розпорядники бюджетних коштів та установи банків згідно з наказом до 20 серпня 2001 року повинні закрити рахунки, відкриті на ім'я розпорядників за балансовими рахунками 257-ї групи Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Видача готівки розпорядникам бюджетних коштів здійснюється на підставі чеку лише через рахунки, відкриті на ім'я органів Державного казначейства за балансовим рахунком № 2570 Плану рахунків комерційних банків України.

Обслуговування бюджетних рахунків здійснюється банками на безоплатній основі. Штрафні фінансові санкції за затримку перерахування доходів до бюджету не встановлені. Однак у випадку порушення укладених угод Державне казначейство має право розірвати відносини з банком.

Ведення Єдиного казначейського рахунку, на який зараховуються згідно з новою бюджетною класифікацією усі державні доходи і з якого здійснюються всі наступні видатки державного бюджету, дозволяє зосередити державні кошти в

руках одного господаря. Уряд матиме вичерпну інформацію про стан державних фінансів у режимі реального часу і здійснювати контроль за дотриманням встановленого розміру дефіциту державного бюджету, тобто володітиме фінансовими важелями регулювання економічної ситуації.

Значно скорочуються терміни надходження коштів до їх отримувачів. Видатки в межах лімітів, установлених на відповідний період кожному розпоряднику коштів, здійснюватимуться залежно від сум прогнозованих надходжень відповідно до затвердженого бюджету на відповідній території. У такий спосіб реалізується механізм попереднього контролю за витрачанням державних коштів, при якому оплата видатків здійснюється безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності на підставі первинних документів розпорядників бюджетних коштів, що підтверджують необхідність і доцільність витрат.

За наявності Єдиного казначейського рахунку контроль за рухом бюджетних коштів органи Державного казначейства можуть здійснювати безперервно в режимі реального часу кожного дня, а за необхідності - кілька разів на день. Основні вимоги до щоденного управління коштами передбачають не просто визначення залишків бюджетних коштів на ЄКР, але й зіставлення виявлених тенденцій з прогнозами динаміки грошових ресурсів та відстеження причин значних відхилень для проведення своєчасного коригування у планах позичання грошових коштів.

На Єдиний казначейський рахунок зараховується загальна сума надходжень відповідно до бюджетної класифікації (податки, збори, всі обов'язкові платежі та надходження, встановлені законодавством України). З нього здійснюються платежі на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів.

Враховуючи всі переваги консолідації грошових ресурсів на Єдиний казначейський рахунок, поетапній їх інтеграції в систему ЄКР підлягають:

- залишки касових коштів від попереднього року (попередніх років);
- податкові та неподаткові надходження;
- офіційні трансферти у національній валюті;
- дивіденди, внески, інші надходження з державних підприємств;
- прибутки фінансових установ, що належать державі;

- доходи від інвестицій, включаючи надходження процентних платежів від боржників держави;
- надходження від продажу державних активів, включаючи доходи від приватизації;
- повернення позик боржниками;
- ресурси позабюджетних фондів, крім тих, які мають конкретні дозволи діяти поза рамками казначейства;
- потоки касових коштів, отримані від операцій позичання, та надходження від повернення коштів з державного кредитування.

Цей перелік фінансових ресурсів відображає практику консолідації грошових ресурсів на Єдиний казначейський рахунок у розвинених країнах. Характерною особливістю таких країн є досягнення практично повної єдності на користь універсальності охоплення грошових ресурсів органів управління у межах Єдиного казначейського рахунку.

Таким чином, запровадження Єдиного казначейського рахунку дозволяє зосередити державні кошти в руках однієї юридичної особи і забезпечити:

- досконалу базу даних за бюджетними показниками;
- щоденне перерахування за призначенням коштів, що надходять до державного та місцевих бюджетів;
- розподіл загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів між державним бюджетом та місцевими бюджетами;
- перерахування місцевим бюджетам належних їм коштів відповідно до нормативів та результатів взаєморозрахунків;
- дотримання принципу цільового спрямування бюджетних коштів через здійснення попереднього контролю;
- надання інформації органам законодавчої влади щодо здійснених на Єдиному казначейському рахунку операцій;
- оптимальні можливості для прийняття представниками законодавчої та виконавчої влади оперативних рішень щодо використання залишків коштів на Єдиному казначейському рахунку;
- повну незалежність держави від банківської системи у справі контролю та обліку доходів і платежів.

Державне казначейство організовує, контролює і забезпечує роботу Єдиного казначейського рахунку через єдину інформаційно-обчислювальну систему. Територіальні органи Державного казначейства здійснюють попередній контроль за використанням наявних ресурсів Єдиного казначейського рахунку в межах лімітів, що встановлюються Державним казначейством для кожного розпорядника коштів на підставі розподілу, затвердженого відповідним головним розпорядником.

Державне казначейство з Єдиного казначейського рахунку перераховує через систему своїх органів у межах кошторисів бюджетних установ кошти в обсягах, визначених головними розпорядниками або розпорядниками коштів II ступеня. При надходженні коштів до органу Державного казначейства за місцезнаходженням розпорядника бюджетних коштів зарахування здійснюються на відповідні рахунки, які є складовою частиною Єдиного казначейського рахунку, що відкриваються згідно з порядком, встановленим нормативними актами.

4. Управління єдиним казначейським рахунком

З метою поліпшення ефективності управління бюджетними коштами наказом Державного казначейства України від 11.02.2002 р. № 23 затверджено Порядок управління єдиним казначейським рахунком. Цей порядок передбачає організацію роботи у центральному апараті Державного казначейства України, встановлення ліміту ЄКР, а також підкріплення ЄКР.

Відповідно до Порядку виконання державного бюджету за видатками за умови функціонування внутрішньої платіжної системи Управління видатків державного бюджету та Управління міжбюджетних відносин формують реєстри та зведені реєстри на виділення асигнувань. Зведений реєстр складається в двох примірниках. Перший примірник та його електронна копія передається Управлінню консолідованої звітності з виконання бюджетів для відображення в обліку зобов'язань Державного казначейства перед управліннями, другий - Управлінню фінансових ресурсів для прийняття рішень щодо підкріплення ЄКР управління Державного казначейства.

Електронні копії реєстрів на виділення бюджетних асигнувань Управління видатків державного бюджету та Управління міжбюджетних відносин у

регламентованому режимі засобами телекомунікаційного зв'язку доводять управлінням Державного казначейства.

Управління фінансових ресурсів готує розпорядження на перерахування коштів з ЄКР центральному апарату Державного казначейства України та його управлінням і засобами електронного зв'язку доводить його до виконання управлінням Державного казначейства та надає копію Управлінню консолідованої звітності з виконання бюджетів.

Поновлення ЄКР одних управлінь Державного казначейства може здійснюватися за рахунок запозичення ЄКР інших управлінь. При цьому управління Державного казначейства, якому поновлено ЄКР, протягом 30 хвилин з часу поновлення ЄКР (але не пізніше 20:00) надає Управлінню фінансових ресурсів звіт. На підставі звіту Управління готує розпорядження на відображення заміни кредитора у бухгалтерському обліку Державного казначейства України, яке надається для виконання Управлінню консолідованої звітності з виконання бюджетів.

Поновлення ЄКР управлінь Державного казначейства може здійснюватись також за рахунок доходів загального фонду державного бюджету, належних до перерахування центральному апарату ДКУ. У цьому випадку Управління фінансових ресурсів готує розпорядження на поновлення ЄКР управлінь Державного казначейства за рахунок вказаного фонду та доводить його до виконання управлінням Держказначейства, а копію надає Управлінню фінансової звітності з виконання бюджетів.

Розпорядження є обов'язковим до виконання управлінням Державного казначейства в першочерговому порядку. Після його виконання у повному обсязі здійснюється перерахування на рахунок Держказначейства належних йому доходів загального фонду державного бюджету. Якщо вказана в розпорядженні сума більша за денні надходження, належні до перерахування Державному казначейству України, розпорядження виконується протягом декількох днів до повного виконання. Управління Держказначейства не пізніше 9:00 наступного робочого дня надає Управлінню фінансових ресурсів звіт про виконання розпорядження. Звіт надається до повного виконання розпорядження. Управління фінансових ресурсів подає звіти до Управління консолідованої звітності з виконання бюджетів для

відображення в бухгалтерському обліку як зменшення зобов'язань Державного казначейства України перед управліннями.

Суми поновлення ЄКР по кожному управлінню Державного казначейства не можуть перевищувати сум зобов'язань Держказначейства перед цими управліннями. Контроль за дотриманням цієї вимоги здійснює Управління фінансових ресурсів та Управління консолідованої звітності з виконання бюджетів.

Формат обміну інформацією щодо розпоряджень Державного казначейства України та звітів управлінь про їх виконання визначається Управлінням фінансових ресурсів за погодженням з Управлінням інформаційних технологій.

Державне казначейство України встановлює ліміт ЄКР управлінням Держказначейства з урахуванням їх платіжного календаря. Лімітна довідка готується Відділом внутрішніх казначейських операцій.

Управління Державного казначейства щоденно в регламентованому режимі по завершенню операційного дня перераховують залишки коштів, які обліковуються ними за балансовим рахунком № 1111 та перевищують встановлений ліміт ЄКР, на рахунки доходів державного бюджету, які відкриті в органах Державного казначейства.

У щоденному режимі Відділ внутрішніх казначейських операцій Управління фінансових ресурсів здійснює моніторинг фінансового стану управлінь Державного казначейства та вносить пропозиції керівництву Державного казначейства України щодо сум та джерел підкріплення ЄКР.

Управління Державного казначейства для своєчасного підкріплення ЄКР щоденно до 16:00 надають електронною поштою Управлінню фінансових ресурсів заявку-розрахунок за встановленою формою про прогнозовану потребу в коштах наступного робочого дня. У разі виникнення ризиків втрати платіжної спроможності протягом дня управління Державного казначейства надсилають заявку про підкріплення ЄКР за встановленою формою. Загальна сума заявки не може перевищувати суми зобов'язань Державного казначейства України перед відповідним його управлінням. Заявка дійсна протягом одного робочого дня. Кожного 1-го робочого дня місяця, наступного за звітним, Управління фінансових ресурсів надсилає електронною поштою управлінням Державного казначейства для звіряння реєстр кредиторської заборгованості Державного казначейства України

перед ними по вищенаведених операціях. Кожного 2-го робочого дня місяця, наступного за звітним, управління Державного казначейства електронною поштою повідомляють про встановлені розбіжності Управління фінансових ресурсів та з'ясовують причини їх виникнення.

5. Загальна характеристика рахунків, які відкриваються в органах Державного казначейства

Виконання державного бюджету здійснюється на підставі відображення Державним казначейством усіх операцій у системі відкритих на ім'я органів Державного казначейства рахунків із надходження коштів у Державний бюджет України і їх використання.

Рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства, відповідно до порядку їх функціонування та призначення коштів, поділяються на:

1. Бюджетні рахунки:

- бюджетні рахунки для зарахування надходжень (рахунки за надходженнями);
- бюджетні рахунки для здійснення видатків (рахунки розпорядників та одержувачів коштів): зведені особові рахунки; особові рахунки; реєстраційні рахунки; спеціальні реєстраційні рахунки; окремі рахунки за іншими коштами розпорядників.

2. Поточні рахунки - рахунки інших клієнтів (напр., суб'єктів господарювання, які відкривають рахунки в органах Державного казначейства згідно нормативних документів).

Для зарахування бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів в органах Державного казначейства відкриваються зведені особові рахунки.

Зведені особові рахунки - рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства головним розпорядникам бюджетних коштів для зарахування виділених асигнувань державного бюджету без зазначення кодів бюджетної класифікації видатків і подальшого їх зарахування на особові та реєстраційні рахунки.

Особові рахунки - рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства розпорядникам бюджетних коштів (крім розпорядників НІ ступеня)

для зарахування коштів, що підлягають подальшому розподілу та перерахуванню конкретному розпоряднику (одержувачу) коштів бюджету.

Розпорядники коштів II ступеня для асигнування коштів нижчестоящим розпорядникам бюджетних коштів подають в органи казначейства розподіл на перерахування коштів із своїх особових рахунків на реєстраційні рахунки розпорядників коштів нижчого (III) ступеня. Вони відіграють важливу роль в упорядкуванні платіжно-розрахункових відносин в процесі касового виконання державного бюджету та контролю за дотриманням і забезпеченням державної фінансової дисципліни.

Реєстраційні рахунки - це рахунки, які відкриваються в органах Державного казначейства розпорядникам і одержувачам коштів державного та місцевих бюджетів як складові Єдиного казначейського рахунку для обліку операцій за коштами загального фонду відповідного бюджету.

Спеціальні реєстраційні рахунки - рахунки, які відкриваються розпорядникам коштів державного бюджету усіх ступенів та одержувачам коштів для обліку доходів і видатків, передбачених їхніми кошторисами у частині спеціального фонду.

6. Порядок відкриття реєстраційних рахунків

Порядок відкриття та використання реєстраційних рахунків регламентується Інструкцією "Про відкриття реєстраційних рахунків органами Державного казначейства України", затвердженої наказом Головного управління державного казначейства України від 9 квітня 1997 року № 32. Аналогічно проводиться відкриття і спеціальних реєстраційних рахунків.

Для відкриття реєстраційних рахунків заводяться особові справи на розпорядників коштів. При цьому розпорядники коштів подають до органів Державного казначейства такі документи:

- заяву на відкриття рахунка в системі органів Державного казначейства, підписану керівником та головним бухгалтером;
- довідку про внесення до Єдиного Державного реєстру підприємств та організацій України із зазначенням ідентифікаційного коду;
- копію затвердженого положення або статуту про установу, підприємство, організацію, засвідчену вищестоящою установою або нотаріально;

- затверджений кошторис бюджетної установи;
- доведений до розпорядника коштів помісячний обсяг асигнувань загального фонду, що передбачений у бюджеті України, в розрізі кодів програмної класифікації видатків;
- картку зі зразками підписів осіб, яким відповідно до законодавства України надано право розпорядження рахунком і підписування платіжних та інших розрахункових документів і відбитком печатки;
- звіт про виконання кошторису установи на дату закриття фінансування на поточні бюджетні рахунки в установі уповноваженого банку (тобто на момент переходу на казначейське виконання кошторисів видатків);
- витяг з особової картки розпорядника коштів (у випадках зміни адреси та органу Державного казначейства).

Згідно з поданими документами здійснюється реєстрація розпорядників коштів у зведеному реєстрі, у якому на підставі централізовано встановленого коду кожній бюджетній установі надається номер. Дані номери є складовою частиною коду їхніх реєстраційних рахунків. Реєстраційні рахунки розпорядників коштів відкриваються в розрізі кодів програмної класифікації видатків за встановленим порядком.

Реєстраційні рахунки відкриваються на підставі договорів між розпорядниками коштів та органами Державного казначейства.

Договір складається за встановленою формою і містить: предмет договору, права і обов'язки сторін, порядок розв'язування спорів, строки дії договору, порядок його зміни і припинення, інші умови та юридичні адреси сторін. Договір передбачає право Державного казначейства України припиняти фінансування видатків у разі виявлення фактів порушень встановленого порядку виконання державного бюджету.

Згідно з договором казначейство забезпечує розрахункове обслуговування розпорядника коштів у межах лімітів видатків відповідно до затвердженого кошторису видатків та фактичних надходжень на Єдиний казначейський рахунок державного бюджету. Органи Державного казначейства безпосередньо здійснюють платежі на користь суб'єктів господарської діяльності, інших підприємств, організацій, установ, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. При цьому казначейство має право:

- вимагати підтверджуючі документи на проведення оплати;
- здійснювати перевірки фінансово-бухгалтерських документів про зарахування, перерахування і використання бюджетних коштів;
- одержувати матеріали, необхідні для здійснення попереднього контролю за раціональним і цільовим витрачанням коштів, що виділяються із державного бюджету.

Казначейство зобов'язується:

- надавати розпоряднику коштів усі послуги із розрахункового обслуговування, передбачені законодавством стосовно коштів державного бюджету;
- своєчасно проводити розрахункові операції за дорученням розпорядників коштів;
- здійснювати списання коштів із рахунку розпорядника коштів за поданими розрахунково-платіжними документами згідно із затвердженим кошторисом видатків і в межах наявних коштів;
- забезпечувати таємницю операцій на рахунках розпорядників коштів.

Розпорядники коштів мають право:

- * розпоряджатися грошовими коштами, що знаходяться на його реєстраційних рахунках, у межах затвердженого кошторису видатків та затверджених головним розпорядником коштів лімітів видатків;
- * контролювати своєчасність зарахування коштів на свої рахунки та їх перерахування.

Розпорядники коштів несуть відповідальність за неправильність оформлення розрахунково-платіжних документів щодо оплати рахунків і повинні подавати звіти про використані кошти державного бюджету у строки, встановлені казначейством.

Дія договору може бути призупинена за ініціативою однієї із сторін у разі виявлення фактів порушень встановленого порядку виконання державного бюджету та у випадках припинення діяльності однієї із сторін.

7. Проведення операцій на реєстраційних рахунках

На реєстраційні рахунки розпорядників бюджетних коштів, що відкриваються в органах Державного казначейства, зараховуються кошти, що надходять на їхнє ім'я. Кожний конкретний розпорядник коштів у системі казначейства може мати декілька реєстраційних рахунків, що залежить від деталізації контролю за використанням бюджетних коштів відповідно до бюджетної класифікації (КПКВ).

Оплата витрат розпорядників бюджетних коштів органами Державного казначейства з реєстраційних рахунків проводиться як шляхом безготівкового здійснення платежів безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, що виконали роботи чи надали послуги, так і шляхом надання дозволу на отримання готівки в установах банків на потреби, передбачені кошторисами чи нормативно-правовими актами.

Оплата рахунків розпорядників бюджетних коштів здійснюється органами Державного казначейства на підставі поданих платіжних доручень, до яких додаються підтвердні документи (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, трудові угоди, акти виконаних робіт тощо). Платіжні доручення приймаються до виконання при наявності затверджених кошторисних призначень загального і спеціального фондів, помісячних планів асигнувань загального фонду, зареєстрованих боргових та фінансових зобов'язань та у межах наявності коштів за певним кодом економічної класифікації видатків відповідного реєстраційного рахунку.

Для оформлення документів на отримання заробітної плати, стипендій, допомоги, видатків на службові відрядження та інших коштів, що видаються на видатки, які не можуть бути проведені безготівковою оплатою, розпорядники та одержувачі бюджетних коштів подають до органів Державного казначейства платіжні доручення на перерахування коштів із реєстраційних рахунків на поточні рахунки, відкриті в установах банків на ім'я органів Державного казначейства за балансовими рахунками групи 257 "Кошти до виплати".

Одночасно з платіжними дорученнями подаються також заявки на видачу готівки. На підставі перевіреної заявки органи Державного казначейства виписують на уповноважених осіб, вказаних у заявці, грошові чеки на отримання готівки. Уповноважені особи розпорядників бюджетних коштів на підставі належно

оформлених грошових чеків отримують готівку з поточних рахунків, відкритих в установах банків на ім'я органів Державного казначейства за балансовими рахунками групи 257.

Після отримання готівки на продукти харчування та/або господарські витрати до органу Державного казначейства подається документ, що підтверджує здійснені видатки. Це може бути акт придбання матеріальних цінностей, прибуткова накладна, роздавальна відомість тощо.

Підтвердні документи подаються протягом трьох днів після придбання. При неподанні у встановлені терміни вищенаведених документів орган Державного казначейства не видає чеки на отримання іншої готівки на будь-які потреби (крім видатків за захищеними статтями).

Захищеними видатками Державного бюджету України визначаються видатки загального фонду на:

- оплату праці працівників бюджетних установ;
- нарахування на заробітну плату;
- придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів;
- забезпечення продуктами харчування;
- оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
- обслуговування державного боргу;
- поточні трансферти населенню;
- поточні трансферти місцевим бюджетам;
- підготовку кадрів вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації;
- забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення для індивідуального користування;
- фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки;
- роботи та заходи, що здійснюються на виконання Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, та роботи з посилення бар'єрних функцій зони відчуження.

При отриманні заробітної плати та прирівняних до неї платежів разом із заявкою подаються платіжні доручення на перерахування сум прибуткового податку

з громадян, сум нарахувань до Фондів соціального страхування та сум страхових внесків до Пенсійного фонду. При проведенні видатків органи Державного казначейства не здійснюють контроль за правильністю нарахування і термінами перерахування податків і зборів (обов'язкових платежів), неподаткових платежів і інших перерахувань до бюджетів та державних цільових фондів. Відповідальність за нецільове та неефективне витрачання позабюджетних коштів несуть їх розпорядники. Органи Державного казначейства несуть відповідальність тільки за цільовим направленням коштів, згідно з поданими документами, що є підставою для здійснення операцій.

На реєстраційних рахунках розпорядника коштів відображаються всі суми сплачених платіжних доручень, грошових чеків та суми, що повертаються на них. За результатами кожного окремого дня в реєстраційних рахунках підсумовуються загальні обороти по дебету та кредиту та виводиться залишок коштів.

Реєстраційні рахунки складаються в 2-х примірниках. Перші примірники реєстраційних рахунків і платіжних доручень та заявки на отримання готівки залишаються в операційному відділі, звідки передаються до поточного архіву в кінці кожного місяця. Другий примірник, який разом з додатками передається розпоряднику коштів, є випискою з реєстраційного рахунку.

На наступний після проведення видаткових операцій день, виписки опрацьовуються, перевіряється повнота проведених витрат. За допомогою програмного забезпечення проведені операції відображаються на реєстраційних рахунках розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. У кінці робочого дня складається відомість обігу коштів на реєстраційних рахунках, дані якої звіряються з клієнт-банківською випискою (за балансовим рахунком № 3921 "Інші рахунки органів Державного казначейства").

Помилки в записах на реєстраційних рахунках виправляються шляхом проведення на них зворотних записів у зв'язку з чим виписуються виправні меморіальні ордери.

Після закінчення місяця на підставі даних по особових картках до відділу бухгалтерського обліку і звітності відповідного органу Державного казначейства подається звіт про використання бюджетних коштів по розпорядниках коштів, який

звіряється зі звітами розпорядників коштів про виконання кошторису видатків і подається до вищестоящего органу казначейства.

Реєстраційні рахунки діють в єдиному режимі, створюючи таким чином загальнодержавну інформаційно-обчислювальну систему Єдиного казначейського рахунку, яка забезпечує облік усіх здійснюваних на ньому операцій. Це дозволяє Держказначейству в режимі реального часу мати інформацію про:

- баланс Єдиного казначейського рахунку, отриманий як результат здійснення операцій на всіх його бюджетних рахунках;
- рух коштів за доходами та видатками державного бюджету відповідно до бюджетної класифікації;
- рух коштів з виконання місцевих бюджетів з моменту їх обслуговування в системі Держказначейства.

Рахунки відкриваються на один бюджетний рік і щорічно поновлюються. Стаття 57 Бюджетного кодексу регламентує порядок закриття рахунків після закінчення бюджетного періоду. Не пізніше 31 грудня або на останній день іншого бюджетного періоду Державне казначейство закриває всі рахунки, відкриті у поточному бюджетному періоді. На кінець бюджетного періоду Державне казначейство зберігає залишки коштів на рахунках спеціального фонду державного бюджету для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення. Рахунки спеціального фонду державного бюджету відкриваються в наступному бюджетному періоді із записом про всі не витрачені в попередньому бюджетному періоді кошти, які були одержані на виконання відповідних завдань.

8. Порядок відкриття спеціальних реєстраційних рахунків та проведення операцій на них

Порядок відкриття спеціальних реєстраційних рахунків аналогічний порядку, за яким відкриваються реєстраційні рахунки. Спеціальні реєстраційні рахунки відкриваються на підставі договорів між розпорядниками коштів та органами Державного казначейства. Для відкриття спеціальних реєстраційних рахунків заводяться особові справи на розпорядників коштів. При цьому розпорядники коштів подають до органів Державного казначейства ті самі документи, що й для

відкриття реєстраційних рахунків. Крім цього подається також зведення показників спеціальному фонду в розрізі груп власних надходжень та звіт про надходження та використання коштів спеціального фонду.

На спеціальні реєстраційні рахунки бюджетних установ в органах Державного казначейства зараховуються власні надходження бюджетних установ та інші кошти спеціального фонду.

З метою вдосконалення системи власних надходжень бюджетних установ постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 року № 659 затверджено перелік груп власних надходжень бюджетних установ, вимоги щодо їх утворення та напрями використання. Перелік підготовлено виходячи з необхідності забезпечення належного складання державного та місцевих бюджетів, їх виконання і спрямовано на визначення єдиних підходів до утворення та використання власних надходжень бюджетних установ з урахуванням статей 29 і 69 Бюджетного кодексу в частині зарахування до доходів державного бюджету плати за послуги, що надаються бюджетними

установами, які утримуються за рахунок державного бюджету; до доходів місцевих бюджетів власних надходжень бюджетних установ, які утримуються за рахунок відповідних бюджетів, та статті 13 Кодексу в частині включення до спеціального фонду бюджету призначень на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень.

Власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи, кожна з яких формується за типами та видами надходжень, а саме:

- плата за послуги, що надаються бюджетними установами (код класифікації доходів бюджету 24121000);
- інші джерела власних надходжень бюджетних установ (код класифікації доходів бюджету 24122000).

Першу групу утворюють надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законами та нормативно-правовими актами. Такі надходження мають постійний характер і обов'язково плануються у бюджеті. До цієї групи відносяться:

- 1)плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх функціональними повноваженнями, тобто це кошти, які надійшли бюджетним

установам як плата за послуги, надання яких пов'язане з виконанням основних функцій та завдань бюджетних установ;

2) надходження бюджетних установ від господарської та/або виробничої діяльності допоміжних, навчально-допоміжних підприємств, господарств, майстерень тощо; квартирна плата та плата за гуртожиток; від працевлаштування спецконтингенту; відрахування від заробітку або іншого доходу спецконтингенту за харчування, речове майно, комунально-побутові та інші надані йому послуги тощо. У разі створення для провадження господарської діяльності госпрозрахункових підрозділів, які мають статус юридичної особи, їх доходи та видатки не є власними надходженнями бюджетної установи і не включаються до спеціального фонду бюджету;

3) плата за оренду майна бюджетних установ, що їм належить;

4) надходження бюджетних установ від реалізації майна: від реалізації необоротних активів (крім будівель і споруд та інших матеріальних цінностей, у тому числі списаних), за здані як брухт і відходи чорні, кольорові, дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння у розмірах, що згідно із законодавством залишаються у розпорядженні установи.

Другу групу утворюють кошти, перераховані бюджетним установам для виконання окремих доручень, а також благодійні внески, гранти та дарунки. Такі кошти не мають постійного характеру і плануються лише у випадках, що попередньо визначені рішеннями Кабінету Міністрів України, укладеними угодами, в тому числі міжнародними, календарними планами проведення централізованих заходів тощо. Ця група власних надходжень бюджетних установ включає:

1) благодійні внески, гранти та дарунки, тобто всі види добровільної безповоротної та безоплатної допомоги як передача будь-яких видів майна, у тому числі внески від спонсорів та меценатів. Гранти надаються на

безповоротній основі та спрямовуються на реалізацію цілей, визначених програмою їх надання, проектом міжнародної технічної допомоги тощо;

2) кошти, які отримують бюджетні установи для виконання окремих конкретних доручень від підприємств, організацій чи фізичних осіб, від інших бюджетних установ. Сюди відносять також інвестиції, які згідно із законодавством надходять до бюджетних установ, у тому числі на спорудження житлових будинків.

Власні надходження бюджетних установ використовуються відповідно до закону про державний бюджет чи рішення про місцевий бюджет за такими напрямками:

а) перша група:

підгрупа 1 - на покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням зазначених у підгрупі послуг;

підгрупа 2 - на організацію зазначених у підгрупі видів діяльності, а також на господарські видатки бюджетних установ;

підгрупа 3 - на утримання, обладнання, ремонт майна бюджетних установ;

підгрупа 4 - на ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів (крім будівель і споруд) та матеріальних цінностей; на покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти; на преміювання осіб, які безпосередньо зайняті збиранням відходів і брухту, а також на господарські потреби бюджетних установ.

б) підгрупа 2 групи - за спеціально визначеними напрямками у разі надходження таких коштів.

Враховуючи вище означене та відповідно до листа Державного казначейства України від 03.01.2002 р. № 07-06/18-59 бюджетній установі можуть бути відкриті спеціальні реєстраційні рахунки за трьома групами коштів спеціального фонду:

1.Плата за послуги, що надаються бюджетними установами.

2.Інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

3.Інші кошти спеціального фонду.

При цьому до третьої групи коштів спеціального фонду відносяться кошти, які мають цільове призначення і віднесені до доходів та видатків спеціального фонду відповідно до Закону про Державний бюджет України на поточний рік. Наприклад, надходження та використання коштів від збору на розвиток виноградарства, садівництва, хмелярства; надходження та використання коштів Фонду України соціального захисту інвалідів.

Органи Державного казначейства відкривають бюджетним установам спеціальні реєстраційні рахунки з урахуванням груп спеціальних коштів в розрізі кодів програмної класифікації видатків. Залишки невитрачених у попередньому бюджетному періоді коштів, які були одержані на виконання відповідних завдань,

на підставі платіжних доручень, наданих розпорядниками бюджетних коштів, зараховуються на відкриті відповідні спеціальні реєстраційні рахунки. При цьому програму та вид рахунку, на який зараховуються залишки, визначає розпорядник бюджетних коштів.

Порядок проведення операцій на спеціальних реєстраційних рахунках аналогічний порядку, що застосовується до реєстраційних рахунків. Відмінність полягає в тому, що при проведенні видатків за групами власних надходжень розпорядників коштів не проводиться реєстрація боргових і фінансових зобов'язань. Зі спеціальних реєстраційних рахунків установ можуть проводитися перерахування коштів на ім'я вищестоящих та підвідомчих установ та організацій, не обумовлені кошторисами. Для таких проведення не вимагаються ніякі підтвердні документи, вони здійснюються тільки на підставі платіжних доручень.

9. Порядок кодування та аналітичні параметри рахунків

Для введення відкритих рахунків в електронну мережу облікової системи казначейства здійснюється їх кодування за відповідними аналітичними параметрами. Правила кодування та аналітичні параметри рахунків бухгалтерського та управлінського обліку, організація роботи органів казначейства у процесі відкриття рахунків регламентується Порядком відкриття аналітичних рахунків для обліку операцій з виконання бюджетів в системі казначейства.

Для кодування рахунків використовуються аналітичні параметри, перелік яких, залежно від недетермінованого запиту до системи, може змінюватись та доповнюватись. Порядок кодування рахунків, що відкриваються клієнтам в органах казначейства, змінюється також у зв'язку з розширенням функціональних повноважень органів казначейства і встановленням відповідних програмно-технічних засобів для забезпечення їх виконання.

Кодування аналітичних параметрів рахунків здійснюється на підставі Довідника адміністративно-територіальних одиниць, Єдиного Державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), Бюджетної класифікації, довідників Національного банку та Державної казначейської служби України.

Аналітичні рахунки за надходженнями до загального та спеціального фондів бюджетів відкриваються за відповідними кодами бюджетної класифікації і

мають чотирнадцять знаків. Перших чотири знаки означають номер балансового рахунку відповідно до Плану рахунків. Всі інші знаки кодуються програмним забезпеченням в автоматичному режимі на основі інформації, отриманої з вищезазначених джерел та бази даних органів казначейства. Бюджетні рахунки за надходженнями відкриваються за наступною схемою:

BBBB K SSS H RR TTT де використовуються такі аналітичні параметри:

ББЕБ (4 знаки) - номер балансового рахунку відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів **К** (1 знак) - ключ або контрольний розряд, що вираховується автоматично, відповідно до стандарту СЕП НБУ. **SSS** (3 знаки) - символ звітності, що відповідає коду класифікації доходів бюджету. Цей параметр кодується згідно з Довідником відповідності символу звітності коду бюджетної класифікації доходів, який затверджується наказом Казначейства України.

Н (1 знак) - ознака рахунка для зарахування податків даної території, яка проставляється після символу звітності. **КК** (2 знаки) - ознака, що відповідає коду відомчої класифікації видатків бюджету, або інша ознака у разі необхідності ведення деталізованого обліку надходжень. Наприклад:

05 - митні платежі;

06 - кошти установ по виконанню покарань.

Якщо деталізація обліку за відомчою ознакою не потрібна, параметр має значення "00"

ТТТ (3 знаки) - порядковий номер бюджету в межах області згідно з Довідником адміністративно-територіальних одиниць.

Структура *аналітичних рахунків для операцій клієнтів з бюджетними коштами* (рахунки розпорядників та одержувачів коштів, інших клієнтів) має 14 знаків і відкриваються такі рахунки за наступною схемою:

BBBB K F GG NNNNNN де:

BBBB (4 знаки) - номер балансового рахунку відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів. **К** (1 знак) - ключ або контрольний розряд, що вираховується автоматично, відповідно до стандарту СЕП НБУ. **F** (1 знак) - ознака, яка відповідає видам коштів, і може приймати наступні значення: 0- загальний фонд бюджету; 1 - інші надходження

спеціального фонду; 2 - Плата за послуги, що надаються бюджетними установами; 3 - Інші джерела власних надходжень бюджетних установ; 9 - субвенції. GG (3 знаки) - код типу рахунка, який присвоюється набору аналітичних параметрів і містить всю необхідну інформацію про рахунок. Залежно від коду типу рахунка можуть використовуватися такі параметри: код відомчої класифікації видатків та кредитування; код за програмною або функціональною класифікацією видатків; ступінь підпорядкованості розпорядника коштів; код території. NNNNNN (6 знаків) - номер, що забезпечує унікальність рахунка з відповідним набором аналітичних параметрів. Зазначений номер присвоюється засобами програмного забезпечення при відкритті аналітичного рахунка його власнику з урахуванням коду розпорядника (одержувача) бюджетних коштів за Єдиним реєстром розпорядників та одержувачів бюджетних коштів.

Таким чином, за номером рахунка, працівники органів казначейства та власники рахунків можуть визначити приналежність рахунка певному розпоряднику за ознакою NNNNN, номер фонду за ознакою Б та економічну сутність рахунка за ознакою ББББ. За номером групи рахунка ЄЄ фактично стоїть порядковий номер програми, за якою працює розпорядник.

З розвитком внутрішньої платіжної системи казначейства, а також системи електронних платежів НБУ, вдосконаленням відповідних програмно-технічних засобів для забезпечення міжбанківських переказів платежів, а також із запровадженням єдиного плану рахунків з виконання кошторисів бюджетних установ та виконання бюджетів, національних стандартів бухгалтерського обліку і звітності, що відповідають міжнародним стандартам, будуть змінюватися аналітичні параметри, які використовуються для кодування бюджетних рахунків, а відтак, і сам порядок кодування бюджетних рахунків.

10. Технічне забезпечення здійснення платежів

Важливим елементом платіжної системи є технічне забезпечення здійснення платежів. Адже впровадження казначейської форми касового виконання Державного бюджету України можливе за умов застосування сучасних інформаційно-обчислювальних технологій, що передбачають комплексне використання комп'ютерної техніки та програмних продуктів. Це, у свою чергу,

зумовлює необхідність розробки та затвердження програми їх створення з визначенням етапів, термінів, обсягів та джерел фінансування.

З моменту входження в Систему електронних платежів Національного банку України органи Державного казначейства використовували у своїй роботі різні програмні продукти: "TASK", "ІСАОД", "УНІТІ БАРС" та АС "Казна". Такий стан справ призводив до певних ускладнень у роботі всієї системи Державного казначейства України. У процесі випробовування та тестування цих програмних продуктів виявились їх недоліки та неможливість адаптувати для розв'язання назрілих проблем та нових функцій щодо казначейського виконання державного бюджету. Це не давало очікуваного позитивного результату згідно з баченням їх функціонування у нових умовах роботи казначейства.

Оскільки програмний продукт АС "Казна" найповнішою мірою забезпечував функціональність системи, було прийнято рішення про використання єдиного прикладного програмного забезпечення, розробленого Дніпропетровським управлінням ДКУ, по всій країні. На сьогодні розроблено "Типову схему КТЗ УДК областей, АР Крим, мм. Києва та Севастополя і центрального апарату Державного казначейства України", яка забезпечує підконтрольний вихід в Інтернет, захист комп'ютерних систем від несанкціонованого доступу, викривлення і знищення інформації, а також зараження комп'ютерів вірусами. Це дозволить запровадити АС "Казна" в регіонах і ВЕВ-сайті Державного казначейства України, на якому буде розміщена вся інформація за доходами як державного, так і місцевих бюджетів.

Листом Державного казначейства України від 17.05.2002 08-06/142 до управлінь доведено "План робіт по впровадженню АС "КАЗНА" в Державному казначействі України для обслуговування державного бюджету за видатками". Ним передбачено календарний план підготовчих робіт, що включає системнотехнічне, фінансове та організаційне забезпечення, а також етапи переходу управлінь на застосування АС "КАЗНА".

Структура інформаційно-обчислювальної системи органів Держказначейства залежить від низки факторів: характеру виконуваних функцій та завдань, інструктивно-нормативної бази, внутрішньої організаційної структури тощо. Кожен з цих факторів суттєвим чином впливає на організацію інформаційно-обчислювальної мережі Державного казначейства.

Нинішній стан охоплення казначейськими функціями, враховуючи інформаційну насиченість системи, її багаторівневу ієрархічну структуру, функціональну складність та необхідність роботи практично в реальному режимі часу синхронно з банківською системою, стало можливим завдяки проведеній значній роботі з автоматизації інформаційно-обчислювальних процесів.

Державне казначейство України та його регіональні органи функціонують на даний час на достатньо високому рівні автоматизації, що є хорошим підґрунтям для створення єдиної державної системи передачі даних з високим ступенем надійності та власною системою захисту інформації. Система захисту - це сукупність правових і морально-технічних норм, організаційних (адміністративних) заходів та програмно-технічних засобів, які спрямовані на протидію загрозам для платіжної системи і метою яких є мінімізація можливих збитків користувачів і власників платіжної системи.

Створення надійної системи захисту можна розділити на чотири основних етапи: аналіз можливих загроз, розробка (планування) системи захисту; реалізація системи захисту; супроводження системи захисту під час експлуатації платіжної системи. Усі етапи нерозривно пов'язані між собою. У процесі впровадження та експлуатації платіжної системи необхідно постійно аналізувати достатність системи захисту та можливість виникнення загроз, які не були враховані під час першого етапу. Тому процес створення системи захисту є постійним і потребує уваги та безперервного ретельного аналізу роботи платіжної системи.

У структурі органів Держказначейства створені Відділи захисту інформації, об'єктом діяльності яких є інформаційно-обчислювальна система центрального апарату та регіональних органів Державного казначейства, а також її користувачі. Основним завданням цих відділів є забезпечення захисту від несанкціонованого доступу до інформаційно-обчислювальної мережі та платіжних систем, шляхом налагодження та впровадження відповідних систем захисту інформації, проведення постійного аналізу стану їх безпеки, обігу електронної банківської інформації, формування політики безпечної електронної банківської інформації і дотримання правил захисту працівниками казначейства на всіх рівнях.

Спільно з Управлінням інформаційних технологій та Управлінням внутрісистемних та міжбанківських розрахунків Відділи захисту інформації

організують роботу щодо впровадження засобів захисту в обчислювальній мережі Державного казначейства, координують розробки програмно-технічних

комплексів та нової банківської техніки, програм обробки електронної інформації з метою впровадження політики безпечної обробки банківської електронної інформації. Вони також проводять аналіз стану захищеності локальних мереж Державного казначейства України в цілому, захист від комп'ютерних вірусів.

Управління інформаційних технологій у свою чергу забезпечує розробку та впровадження автоматизованих робочих місць, автоматизованого опрацювання інформації в системі Держказначейства на підставі діючої інструктивно-нормативної бази виконання бюджетів, бухгалтерського обліку та звітності, а також здійснення контролю за ефективним функціонуванням програмно-технічних комплексів. Воно організовує роботу по вдосконаленню системи управління органами Державного казначейства на основі застосування сучасних економіко-математичних методів, технічних засобів і новітніх інформаційних технологій.

11. Механізм взаємовідносин користувачів коштів з казначейською системою

Механізм взаємовідносин користувачів коштів з системою Державного казначейства є найбільш конкретним елементом платіжної системи виконання державного бюджету. Ці стосунки здійснюються шляхом обміну інформацією у вигляді документів за встановленими Національним банком формами та вимогами щодо їх заповнення.

Облік касових операцій за доходами базується на щоденній банківській звітності за видами податків, яка на сьогодні є єдиним джерелом інформації про виконання державного бюджету за доходами.

Нині система "Банк-клієнт" є програмно-апаратним комплексом, що виконує функції інтерфейсу між казначейством та обласним управлінням НБУ. За цих умов казначейство має можливість:

- приймати та передавати платіжні документи;
- володіти інформацією про проходження в системі електронних платежів відісланих платежів;
- одержувати повну інформацію про стан власних рахунків у динаміці їх змін;

- оперативно відправляти платежі отримувачам;
- безпосередньо отримувати платежі у повному обсязі. Чимало переваг отримав також банк:

- зменшено частку механічної ручної праці, пов'язаної з набором платіжних документів клієнта. У результаті зменшується кількість помилок, що їх можуть допускати працівники операційного відділу;

- зменшуються також витрати на обслуговування клієнтів, підвищується банківський сервіс, якісно оптимізується праця.

Казначейське виконання Державного бюджету за видатками

здійснюється шляхом переказу коштів від Державного казначейства України до його територіальних органів.

Державне казначейство України щоденно, після прийняття рішення про виділення коштів Держбюджету, доводить до головних розпорядників коштів обсяги асигнувань у розрізі функціональної та економічної бюджетної класифікації, а останній розподіляє їх між підвідомчими установами.,

Головні розпорядники коштів подають до Державного казначейства України розподіл бюджетних коштів по областях у розрізі підвідомчих установ, підприємств, організацій.

Територіальні органи Державного казначейства здійснюють видатки державного бюджету шляхом оплати рахунків розпорядників коштів вищестоящого органу Державного казначейства згідно з реєстром на здійснення видатків. При цьому за головними розпорядниками коштів державного бюджету повністю зберігається право на визначення конкретних напрямів використання коштів відповідно до функцій і пріоритетів розвитку галузей, а за розпорядниками коштів — першочерговості проведення виплат та напрямків виплат відповідно до залишків коштів на рахунках за кодами економічної класифікації. Якщо останні встигають до 16 години оформити та подати до Державного казначейства України на електронних та паперових носіях розподіл коштів між підвідомчими установами в розрізі територій, то перерахування з Єдиного казначейського рахунку на реєстраційні рахунки та відповідні території здійснюються того самого дня. Якщо ні - зранку наступного дня.

12. Система електронних платежів Національного банку України

12.1 Поняття системи електронних платежів

Державне казначейство України працює сьогодні на принципах, прийнятих для банківської системи. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15.09.1999 року № 1721 воно набуло статусу учасника системи електронних платежів Національного банку України. Тому доцільно розглядати його діяльність в контексті учасника Системи електронних платежів НБУ.

Система електронних платежів Національного банку України (надалі - СЕП НБУ) - це загальнодержавна платіжна система, яка забезпечує здійснення розрахунків в електронній формі між банківськими установами (та їх філіями), як за дорученням клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків один перед одним на території України.

Система електронних платежів є власністю Національного банку України та забезпечує розрахунки між банківськими установами в національній валюті України і в найбільш вживаних іноземних валютах.

СЕП НБУ є закритою системою, де грошові кошти циркулюють у закритому фінансовому просторі та перебувають під суворим емісійним контролем з боку Національного банку.

СЕП базується на повністю безпаперовій технології. Основним режимом роботи є обмін електронними платіжними документами та службовими повідомленнями.

Основними завданнями системи електронних платежів є:

- задоволення потреб економіки, що реформується та розвивається; удосконалення кредитно-монетарної політики, яку проводить НБУ, завдяки отриманню оперативної та точної інформації про переміщення грошових коштів і стан кореспондуючих рахунків;
- мінімізація часу на виконання міжбанківських розрахунків та на обіг грошових коштів;
- високий рівень безпеки міжбанківських розрахунків;
- високий рівень внутрішнього бухгалтерського обліку і контролю.

На систему електронних платежів покладається виконання наступних функцій:

- проведення розрахунків між банками України в національній валюті країни та в інших іноземних валютах;
- ефективне використання тимчасово вільних ресурсів банків;
- контрольні функції НБУ щодо стану кореспондентських рахунків комерційних банків;
- обмін електронною інформацією стосовно проведення розрахунків;
- забезпечення надійності проведення розрахунків;
- багатоступеневий контроль за достовірністю даних на всіх стадіях розрахунків;
- багаторівневий захист інформації від несанкціонованого доступу, використання, викривлення та фальсифікації на всіх стадіях обробки.

Основними законодавчими актами, що стали правовою основою для розробки, впровадження та функціонування СЕП є:

- Закон "Про банки і банківську діяльність";
- Закон "Про захист інформації в автоматизованих системах";
- Закон "Про Національний банк України";

Основними документами НБУ, що регламентують проведення розрахунків за допомогою СЕП, є :

- "Положення про міжбанківські розрахунки в Україні", затверджене постановою № 621 Правління НБУ від 27.12.1999 року. Воно визначає загальний регламент щодо організації та форми міжбанківських розрахунків. Для цього положення поширюється на установи НБУ та комерційні банки України, які здійснюють міжбанківські розрахунки в Україні.

- Інструкція № 7 "Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті" затверджена постановою № 135 від 29.03.2001 року.

- Взаємні стосунки між регіональними управліннями НБУ та комерційними банками регулюються договірними умовами.

12.2 Структура та складові системи електронних платежів

Система електронних платежів побудована як деревоподібна мережна структура.

На нижньому рівні СЕП розташовані банки - учасники електронних розрахунків. Середній рівень представлений мережею регіональних розрахункових палат (РРП) - це підрозділ регіонального управління НБУ, який обслуговує банки - учасники СЕП відповідного регіону. На верхньому рівні розміщена Центральна розрахункова палата (ЦРП), яка організовує функціонування СЕП у цілому та керує роботою регіональних розрахункових палат.

Система електронних платежів складається з:

- прикладного програмного забезпечення - набору комп'ютерних програм, що дозволяють системі вирішувати конкретні задачі, які ставляться користувачами;
- телекомунікаційного середовища, що включає апаратуру зв'язку та системне програмне забезпечення, що служать для обміну інформацією про платежі та іншими контрольними повідомленнями між відправником,, обробником та отримувачем інформації;
- засобів захисту інформації (програмно-технічних, нормативно-правових, адміністративно-організаційних).

У свою чергу прикладне програмне забезпечення складається з програмно-технічних комплексів автоматизованих робочих місць (АРМ) СЕП призначених для проведення розрахунків; системи резервування роботи СЕП у разі збоїв, відмов обладнання або інших надзвичайних ситуацій; інформаційно-пошукової системи, призначеної для одержання довідкової інформації про проходження платежів.

Електронні платіжні документи, що приймаються у СЕП, готуються в програмному комплексі "операційний день банку" (ОДБ). ОДБ має забезпечувати коректне формування і захист електронних розрахункових документів та службових повідомлень СЕП відповідно до вимог НБУ.

Компоненти системи (програмне забезпечення АРМ НБУ СЕП, програмні та апаратні засоби захисту, програмні засоби електронної пошти НБУ) надаються учасникам СЕП відповідними Регіональними розрахунковими палатами. Регіональні розрахункові палата та Центральна розрахункова палата отримують їх від

структурних підрозділів НБУ, у функції яких входить розробка і впровадження нових версій компонентів системи.

12.3 Поняття та функціонування програмно-технічних комплексів СЕП

Програмно-технічні комплекси СЕП відповідають трьом рівням структури СЕП.

Рівень Центральної розрахункової палати (ЦРП) обслуговується програмно-технічним комплексом АРМ-1, який виконує:

- перевірку правильності та узгодженості функціонування РРП;
- синхронізацію роботи СЕП (тобто визначає час виконання учасниками основних операцій;
- контроль та балансування міжрегіональних оборотів;
- захист системи від несанкціонованого втручання;
- надання звітної інформації в цілому по системі.

П.Рівень Регіональної розрахункової палати (РРП)

обслуговується програмно-технічними комплексами АРМ-2. Це комплекс програмно-технічних засобів, призначений для обслуговування банків регіону та організації взаємодії з іншими розрахунковими палатами. АРМ-2 виконує:

- обмін електронними розрахунковими документами та технологічною інформацією між РРП і банками цього регіону - учасниками СЕП;
- ведення технічних кореспондентських (субкореспондентських) рахунків банку регіону;
- обмін електронними розрахунковими документами з АРМ-2 інших РРП;
- синхронізацію роботи учасників СЕП у межах регіону;
- бухгалтерський та технологічний контроль за проходженням платежів;
- захист електронних розрахункових документів від несанкціонованого втручання;
- застосування санкцій до порушників технології;
- передачу результатів розрахунків на кінець робочого дня до ОДБ регіонального управління Національного банку для відображення проведення коштів через СЕП на реальних коррахунках.

На рівні банків-учасників СЕП використовується програмно-технічний комплекс АРМ НБУ. Це - комплекс програмних і технічних засобів призначений для передачі, приймання та перевірки файлів СЕП між банком-учасником розрахунків і РРП. АРМНБУ виконує:

- перевірку коректності пакетів електронних розрахункових документів, підготовлених банком;
- обмін пакетами платіжних документів та службовою (технологічною) інформацією з РРП;
- передачу електронних розрахункових документів від/до ОДБ банку; захист документів від несанкціонованого втручання;
- довідкові функції.

Кожному банку - учаснику СЕП НБУ присвоюється код банку (МФО). Банки укладають угоди про кореспондентські відносини з регіональними управліннями НБУ, тобто укладають угоду "про відкриття кореспондентського (субкореспондентського) рахунку". Цей рахунок призначений для зберігання власних коштів банків (із статутного фонду, резервного та інших фондів) та проведення ними міжбанківських розрахунків. Кожен з банків має свою внутрішню платіжну систему.

Кореспондентським називається рахунок, який відкривається комерційному банку - юридичній особі. Субкореспондентським - рахунок, який відкривається установі комерційного банку (філії, відділенню, управлінню), що не є юридичною особою. У більшості випадків обслуговування цих рахунків відбувається однаково.

Для позначення кореспондентського і субкореспондентського рахунків у випадках, коли відмінність між ними не є принциповою, застосовують термін "коррахунки". Коррахунки ведуться в електронній формі в регіональному управлінні НБУ. Ведення коррахунків банків покладено на операційні відділи регіональних управлінь НБУ.

Коррахунки ведуться в електронній формі засобами програмного комплексу "ОДБ ОПЕРУ" (операційний день банку операційного управління) або "ОДБ ОПЕРВ" (операційний день банку операційного відділу).

12.4 Порядок відображення коштів на коррахунках в СЕП

Коррахунок повинен відображати кошти, які фактично наявні у банку для виконання міжбанківських розрахунків у СЕП. Однак програмні комплекси, що виконують обмін платіжними документами в системі електронних міжбанківських розрахунків (АРМ-2 СЕП) та ті, що ведуть коррахунки (ОДБ ОПЕРУ), відокремлені одні від одного, обмінюючись між собою інформацією лише кілька разів на добу. Тому у СЕП введено поняття технічного коррахунку (технічного субкоррахунку).

Технічний коррахунок банку - це інформація в електронній формі, яка зберігається безпосередньо в тому програмному комплексі СЕП, котрий виконує обмін платіжними документами з цим банком (АРМ-2).

Технічні рахунки відкриті в обласних розрахункових палатах НБУ на ім'я усіх обласних управлінь Державного казначейства. Крім цього управління Державного казначейства мають субкореспондентські рахунки в системі консолідованого кореспондентського рахунку Державного казначейства України (рис .6.1)

Рис. 6.1. Схема функціонування "казначейської" моделі із використанням СЕП НБУ

Управління Державного казначейства України не є банківськими установами, однак беруть участь у СЕП НБУ. Як і кожному з учасників СЕП НБУ, управлінням Державного казначейства присвоєно МФО. Наприклад, номер МФО управління Державного казначейства у Тернопільській області - 838012.

Органи місцевого самоврядування та місцеві фінансові органи в процесі казначейського виконання місцевих бюджетів за доходами не є безпосередніми учасниками системи електронних платежів, оскільки платежі виконуються лише через установи банків та через органи Державного казначейства, які обслуговують місцеві бюджети.

Кошти, які сплачені платниками і підлягають зарахуванню в доходи місцевих бюджетів, з банківської установи, в якій обслуговується платник податків, через внутрішню платіжну систему банку потрапляють в СЕП НБУ. Із СЕП НБУ кошти через субкореспондентський рахунок управління Державного казначейства потрапляють у внутрішню платіжну систему Державного казначейства України.

Стан технічного коррахунку поновлюється безпосередньо в момент обробки платіжних документів банку і фактично відображає стан коррахунку в режимі реального часу.

Початкові платежі у СЕП від банку приймаються лише в межах поточного значення залишку на технічному коррахунку цього банку. Таким чином, гарантується використання для розрахунків у СЕП лише реально наявних ресурсів банку.

АРМ-2 у кінці дня надсилає зведену інформацію про результати електронних розрахунків в ОДБ ОПЕРУ для того щоб вони були відображені на коррахунках банків, які ведуться в ОДБ ОПЕРУ.

На поточний час основним (але не єдиним) джерелом зміни значення коррахунку банку є міжбанківські розрахунки через СЕП. Тому можна вважати, що технічний коррахунок адекватно відображає стан реального коррахунку банку.

При прийнятті у СЕП початкового платежу від банку коррахунок дебетується (зменшується) на суму цього платежу.

При отриманні банком відповідного платежу від СЕП коррахунок кредитується (збільшується) на суму цього платежу.

Комерційний банк повинен відслідковувати в своєму ОДБ значення свого коррахунку на основі власної інформації про відправлені (прийняті) з СЕП платіжні документи і порівнювати його з технологічною інформацією про стан коррахунку, яка передається СЕП.

Об'єднання коштів кількох банківських установ із наданням можливостей спільного їх використання отримало у СЕП назву "консолідований кореспондентський рахунок". Ця консолідація коштів реалізована за таким принципом: в ОДБ ОПЕРУ ведеться один коррахунок (і один відповідний йому "нічний" рахунок).

12.5 Електронні платіжні документи

Одним із засобів представлення безготівкових розрахункових документів є електронний платіжний документ.

Розрахунковий документ в електронному вигляді - документ визначеного формату, що містить установлені реквізити і несе інформацію про рух коштів, має

форму електронних записів. Електронні платіжні системи, що діють нині в Україні, використовують, в основному, платіжні доручення та платіжні вимоги.

Реквізити електронного документа можна поділити на дві групи:

- реквізити власне платіжного документа, перелік та зміст яких визначається для кожної конкретної форми платіжного документа (платіжного доручення, платіжної вимоги, чека тощо);
- технологічні реквізити, перелік та зміст яких визначається електронною платіжною системою, що обробляє ці документи.

Електронні розрахункові документи містять такі обов'язкові бухгалтерські реквізити:

- номер документа, число, місяць, рік його оформлення;
- ідентифікатори (МФО) банків платника та одержувача (на відміну від паперового документа, назви та місцезнаходження банків не надаються);
- номери рахунків платника та одержувача в установах банків;
- назви платника та одержувача коштів (їхні офіційні скорочення), які відповідають зареєстрованим у статуті;
- ідентифікаційні коди платника та одержувача коштів за Державним реєстром України або іншим довідником, визнаним чинним законодавством;
- спосіб перерахування коштів;
- суму платежу із зазначенням валюти;
- призначення платежу, тобто назву товару (виконаних робіт, наданих послуг), посилання на документ, на підставі якого здійснюється трансакція (договір, рахунок, товарно-транспортний документ тощо із зазначенням його номера і дати);
- вид платежу - інформація, що деталізує спосіб розрахунку за цим платіжним документом;
- коди бюджетних платежів (у разі перерахування коштів до бюджету).

Технологічні реквізити призначені для забезпечення функціонування платіжної системи. Для СЕП такими реквізитами є:

- електронно-цифровий підпис платіжного документа (засіб захисту документа від викривлення);
- ідентифікатор операціоніста "банку А", який виготовив цей електронний платіжний документ;

- назви файлів СЕП, в яких цей документ транспортується від ОДБ "банку А" до ОДБ "банку Б" через послідовність АРМ СЕП, та відмітки про час обробки цього документа на кожному з АРМ.

Усі ці реквізити передаються одержувачу платіжного документа. Бухгалтерські реквізити є підставою для перерахування коштів, технологічні - використовуються для контролю та організації процесу передачі цього документа через СЕП.

Слід відрізняти напрямок руху платіжного документа від способу перерахування коштів за цим документом. У СЕП платіжний документ завжди рухається у напрямку від "банку А" (відправника документа) до "банку Б" (одержувача документа). Напрямок переміщення коштів (або взагалі відсутність перерахування) між цими двома банками залежить від ознаки дебету/кредиту цього документа.

Кредитовий документ - це платіжне доручення, за яким клієнт "банку А" доручає перерахувати кошти на рахунок клієнта "банку Б". Такий зразок документа є найбільш поширеним типом документів у СЕП. Напрямок перерахування коштів збігається з напрямком руху документа.

Дебетовий документ - це платіжна вимога, за якою клієнт "банку А" доручає списати кошти з рахунку клієнта "банку Б" на свою користь. На поточний момент дебетові документи становлять не більше 1% від загальної кількості платежів.

У СЕП передбачені два різновиди дебетових документів:

а) безспірні, коли не потрібний акцепт (згода) від банку-платника на перерахування коштів. Право ініціювати безспірну дебетову транзакцію в СЕП надається лише підрозділам Національного банку України для використання у випадках, передбачених чинним законодавством України (штрафні санкції, стягнення, закриття коррахунків тощо);

б) у вигляді дебетових інформаційних документів (запитів): "банк А" надсилає через СЕП дебетовий запит, за допомогою якого інформує "банк Б" про потребу в перерахуванні коштів від "банку Б" до "банку А". Акцепт на такі платежі надається "банком Б" індивідуально для кожного платіжного документа за узгодженням із головним бухгалтером та/чи клієнтом банку. У разі згоди фактичний переказ цих коштів далі здійснюється іншим платіжним документом - кредитовим, що

відправляється в СЕП від "банку Б" за його ініціативою. Тобто, сам дебетовий інформаційний документ не спричиняє безпосереднього перерахування коштів за ним.

12.6 Порядок обміну платіжними документами у СЕП

Клієнти комерційних банків не є безпосередніми учасниками системи електронних платежів. Вони виконують свої платежі лише через комерційні банки, які їх обслуговують і які є абонентами СЕП найнижчого рівня.

Комерційний банк готує початкові платіжні документи одним із способів:

- операціоніст банку отримує паперові документи від клієнтів і створює на їх основі електронні документи за допомогою програми «Операційний день банку»;
- банк отримує електронні платіжні документи від філій засобами внутрішньобанківської платіжної системи;
- банк отримує електронні документи засобами системи «клієнт-банк» від клієнта-відправника.

Усі ці способи передбачають проходження платіжних документів через ОДБ банку - учасника СЕП. ОДБ банківських установ - єдине джерело надходження електронних розрахункових документів у СЕП.

Початкові платіжні документи для передачі у СЕП оформляються в ОДБ у вигляді файла типу А — пакета початкових платіжних документів. Кожний інформаційний рядок файла А містить один платіжний документ. У файлі може бути від 1 до 1000 платіжних документів. В одному файлі А згруповані

документи тільки в одній валюті, причому перша літера найменування файла визначає цю валюту.

ОДБ передає сформовані пакети початкових документів в АРМ НБУ СЕП, установлений у банку. АРМ НБУ перевіряє їх на відповідність вимогам, які прийняті у системі електронних платежів, і в разі виконання усіх умов відправляє пакет платіжних документів електронною поштою у РРП, в якій обслуговується цей банк.

АРМ-2 регіональної розрахункової палати працює в циклічному режимі. Цикл обробки (так званий «основний цикл», або «сеанс прийому-передачі») складається з двох частин (режимів):

- пакет прийнятий успішно. Код помилки в квитанції дорівнює 0.

- пакет відхилений у цілому (наприклад, порушення структури пакета, викривлення при передачі лініями зв'язку тощо). Код помилки в квитанції відображає причину відхилення.

Приймання у СЕП або відмова від приймання платіжних документів виконується цілими пакетами, без їх переформування та відокремлення коректних платіжних документів від некоректних. Тобто, якщо в квитанції вказані помилки в деяких документах пакета (навіть тільки в одному), решта платіжних документів цього пакета також не приймається у СЕП, незважаючи на те, що самі по собі вони є коректними.

У випадку, коли банк отримує квитанцію про те, що файл початкових платежів не прийнятий, банк повинен проаналізувати причини відхилення файлу, вжити заходів для виправлення (або вилучення) некоректних документів засобами ОДБ та повторно надіслати коректні документи в новому пакеті.

12.7 Порядок ведення кореспондентських рахунків банків-учасників СЕП

На початку робочого дня кожна РРП отримує від відповідного регіонального управління Національного банку інформацію про стан реальних кореспондентських рахунків банківських установ регіону. АРМ-2 приводить стан технічних коррахунків банків відповідно до стану їх реальних коррахунків. Ця інформація негайно надається банкам регіону - учасникам розрахунків.

Протягом робочого дня розрахунки банку, які здійснюються через СЕП, відображаються на технічному коррахунку цього банку таким чином:

У момент отримання пакета початкових документів, якщо АРМ-2 приймає його успішно і формує квитанцію з нульовим кодом помилки, то технічний коррахунок зменшується на суму кредитових документів цього пакета - «банк відправив гроші» (якщо банк (ОПЕРУ НБУ) відправив початковий дебетовий документ, то технічний коррахунок навпаки - збільшується на суму цього документа. Інформаційні ж документи, що містяться в пакеті, не впливають на стан технічного коррахунку);

При формуванні на АРМ-2 і відправленні в банк пакета відповідних документів технічний коррахунок не змінюється. Відповідні платежі відображаються на коррахунку лише тоді, коли АРМ-2 отримує квитанцію про те,

що банк успішно прийняв цей пакет. У момент приймання на АРМ-2 квитанції про успішне отримання пакета банком коррахунок збільшується на суму кредитових документів цього пакета - «банк одержав гроші» (якщо банк отримав дебетовий документ, то технічний коррахунок, навпаки, зменшується на суму цього документа; інформаційні ж документи, що містяться в пакеті, ніяк не впливають на стан технічного коррахунку);

Якщо відсутні інші, крім системи електронних розрахунків, джерела надходження або знімання коштів з коррахунку банку, то технічний коррахунок збігається з реальним значенням коррахунку. Тобто, СЕП практично підтримує актуальне значення коррахунку банку-учасника в режимі реального часу.

Початкові платежі від банків приймаються лише в межах поточної суми на технічному коррахунку. Тобто файл не буде прийнятий від банку, якщо в результаті цього технічний коррахунок набуде від'ємного значення. Це гарантує, що банк при виконанні міжбанківських розрахунків розпоряджається лише фактично наявними у нього коштами.

Ситуації, коли банк не має змоги виконувати початкові платежі через відсутність коштів на рахунку, мають назви «червоного» та «жовтого» сальдо.

«Червоне» сальдо - ситуація, коли банк має від'ємний залишок коштів на коррахунку. Виникнення «червоного» сальдо розцінюється як надзвичайна ситуація. Але якщо з певних причин (термінові штрафи, стягнені з банку з порушенням рекомендованої технології стягнення штрафів у СЕП) така ситуація все ж виникла, то банк не має змоги виконувати початкові платежі доти, доки в результаті приймання відповідних платежів він не забезпечить наявності коштів на своєму технічному коррахунку.

«Жовте» сальдо виникає, коли банк спробував надіслати у СЕП файл початкових платежів на суму, що перевищує наявний залишок коштів на технічному рахунку. Такий пакет не приймається у СЕП, АРМ-2 повертає квитанцію з кодом помилки «жовте» сальдо. Але при цьому банку надається

можливість переглянути свої плани щодо порядку відправлення початкових платежів у СЕП.

Для того, щоб на основі наявної у банку та у РРП інформації однозначно прийняти рішення про виконання або невиконання платежів, у СЕП існує ще

додаткова контрольна інформація, яка надається банку в кінці кожного сеансу АРМ-2 та в кінці банківського дня.

12.8 Поняття «Нічних» файлів

Між моментами приймання у СЕП платіжного документа від "банку А" та отримання цього документа "банком Б" проходить певний час. Зокрема, цей документ може бути отриманий "банком Б" і наступного банківського дня. Пакети платіжних документів, що не були підтверджені одержувачем протягом банківського дня, вважаються не одержаними ним. Такі файли після завершення банківського дня залишаються у РРП, яка їх сформувала, зберігаються там «вночі» (тому такі файли мають умовну назву «нічні» файли, або файли «повторної передачі»). Наступного банківського дня РРП повторно відправляє їх адресату. Це здійснюється таким чином:

- склад пакетів не змінюється, пакети не переформовуються (у тому числі всі пакети на одного адресата не об'єднуються, порядок платежів у кожному з пакетів не змінюється), зміст платежів (в тому числі технологічна інформація) не змінюється;
- в імені файла дата замінюється на дату поточного банківського дня;
- у технологічному розширенні імені файла перший символ замінюється на символ, що позначає, скільки банківських днів цей файл залишався у РРП як непідтверджений і скільки разів він відправлявся одержувачу знову. Першому разу відповідає символ «1», другому - «2» і так далі аж до символу «9»;
- другий та третій символи технологічного розширення імені файла (тобто номер сеансу АРМ-2, в якому цей пакет був сформований уперше) не змінюються;
- файли відправляються одержувачам на початку нового банківського дня (з точки зору АРМ-2 - у «нульовому» сеансі).

За допомогою зміни першого символу технологічного розширення імені файла забезпечується унікальність найменувань файлів на одного адресата протягом банківського дня (розширення «сьогоднішніх» починається із символу «О», «учорашніх» - з «1» тощо).

«Нічні» файли повинні бути прийняті одержувачем новим банківським днем, що відповідає заново вказаній даті в найменуванні «нічного» файла.

Для відображення сум платіжних документів, що надійшли через СЕП на адресу банку, але не отримані ним, в ОДБ ОПЕРУ паралельно з кожним коррахунком відкривається відповідний йому "Транзитний кореспондентський рахунок сум, що не були підтверджені протягом робочого дня" (або "нічний").

Цей рахунок "банку Б" кредитується наприкінці банківського дня на суму тих платіжних документів, які надійшли протягом цього дня на його адресу, але не отримані ним. "Нічний" рахунок "банку Б" дебетується того дня, коли вказаний банк дійсно отримує платіжні документи, що надійшли на його адресу в попередні банківські дні, але не були тоді отримані (тобто були "зараховані" на цей рахунок у попередні банківські дні). При цьому кошти "банку Б", які є

на "нічному" рахунку, не можуть бути використані банком (для зарахування на рахунок клієнта, виконання початкових платежів на цю суму тощо).

Банківський день у СЕП- позначений календарною датою проміжок часу, протягом якого виконуються технологічні операції, пов'язані з проведенням розрахункових документів в електронному вигляді через СЕП, за умови, що підсумки розрахунків за цими документами відображаються на кореспондентських рахунках банків у територіальному управлінні Національного банку України на ту саму дату.

Операційний день - частина робочого дня банківської установи, регламентована внутрішнім режимом її роботи, у межах якої банківська установа має змогу здійснювати передавання, оброблення та приймання розрахункових документів в електронному вигляді.

Операційний час - регламентований внутрішнім режимом роботи банківської установи час роботи з клієнтами (у межах операційного дня), особливість якого полягає в тому, що всі розрахункові документи, прийняті банківською установою протягом цього часу, мають бути виконані (оброблені, передані в банк одержувача (платника), оформлені бухгалтерськими проведеннями за відповідними рахунками) у той самий робочий день.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність платіжної системи?
2. Охарактеризуйте елементи платіжної системи
3. Як на практиці реалізується принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку?
4. Що таке Єдиний казначейський рахунок та яке його призначення?
5. Дайте визначення реєстраційних та спеціальних реєстраційних рахунків
6. Охарактеризуйте структуру реєстраційних рахунків
7. Які повноваження мають органи державного казначейства забезпечуючи розрахункове обслуговування розпорядника коштів?
8. Що слід розуміти під технічним забезпеченням здійснення платежів?
9. Що собою являє система захисту інформації?
10. Охарактеризуйте механізм взаємовідносин користувачів коштів з казначейською системою
11. Що таке система електронних платежів та які завдання вона має виконувати?
12. Охарактеризуйте структуру та складові СЕП
13. Дайте визначення кореспондентських та субкореспондентських рахунків
14. Що таке технічні коррахунки та яке їхнє призначення?
15. Як здійснюється обмін платіжними документами у СЕП?
16. Охарактеризуйте порядок ведення кореспондентських рахунків банків — учасників СЕП
17. Що таке "нічні " файли і яка технологія відправлення їх адресату?